

Már régebben olvastam a kiváló aszkétikus író, *Michael Horatczuk* egyik tanulmányát, amely a vasárnap megszenteléséről szól. Hogy a minap azután újból elővettem, egy levél volt az oka, amely hozzánk érkezett. Küldője főképp annak az egyházi előírásnak pontos tartalmát tudakolja, amely kötelességünké teszi, hogy vasárnap és parancsolt ünnepeken tartózkodjunk bizonyos munkák végzésétől. „Mert — úgymond — sok nézeteltéréssel találkoztam ebben a kérdésben. Gyermekeimnél is észleltem, hogy nem azonos módon értelmezik a hitoktatásban kapott magyarázatot. S említetek konkrét eseteket, amelyeket az általam ismert papok különbözőképpen ítétek meg.”

Van-e hát itt probléma? — tünődtem el a levélen. S minél inkább próbáltam utánajárni a dolognak, annál inkább rá kellett jönnöm, hogy ha talán nincs is alapjában probléma, kétségkívül merülnek fel nehézségek, amelyekre nem olyan könnyű csak úgy kapásból megfelelni.

*

Horatczuk általánosságban, mondhatni eszmei síkon foglalkozik a vasárnap megszentelésével, fejtegetései azonban gyakorlati szempontból is hasznos eligazításokat nyújtanak. Amiből kiindul, az a sarkalatos tétel, hogy nekünk, keresztényeknek ezen a napon Istennel kell foglalatoskodnunk. Ehhez azonban csend és nyugalom is kívántatik. Amennyire csak tehetjük, igyekezzünk tehát távoltartani magunktól a lármát, az eszeveszett sürgés-forgást. Keressük a pihenést legelőbb vasárnap, keressük addig, amíg egyáltalán képesek vagyunk pihenni. Mert ha már az idegeink vették át az uralmat az énünk fölött, akkor úgyis hiába áhítoznánk pihenésre.

A modern ember, sajnos, nagyon is útban van afelé, hogy ne tudjon pihenni. Nem külső kényszerből — a vasárnap végtére törvényes munkaszüneti nap —, hanem a szórakozások helytelen felfogása és túlhajtása nyomán. Mert hogyan telik el a legtöbb ember vasárnapja? Tovább alszik, mint más napokon. Ha hívó, akkor templomba megy. De mi következék utána? Kirandulás? Kivel és hová?

Rohan a vonathoz vagy autóbushoz, s természetesen mindig rosszkor érkezik: vagy az orra előtt robogott el, vagy már zsúfolva találja. Avagy látogatásokat tesz; ma még öt ismeróst kell „elintéznie”; gyorsan átöltözni. Vagy színház, mozi, táncmultság. Holtfáradtan ér haza. Megint elmúlt egy vasárnap. Hétfőn olyan, mint a rongy, s ötször ingerültebb.

Ez lenne az Úr napja? Hajszolt és zaklatott üdülés fogalmi ellentmondás — mutat rá *Horatczuk*. Hiszen az üdülés éppen abban áll, hogy senki és semmi sem sürget és zavar minket, hogy végre a saját ritmusunkban mozoghatunk. „Mi a programod vasárnap?” — szokás kérdezni. Pedig „program” annyi, mint „előírás”, s nem panaszzkodhatunk, hogy az utóbiból keveset kapnánk a többi napokon. Ez természetesen nem azt jelenti — hangoztatja *Horatczuk* —, hogy amikor vasárnap felébredünk, sejtelmünk se legyen arról: miként „űsűk agyon” ezt a napot. Mert egyáltalán nem kell „agyonütnünk”. Cselekedjünk azt, amit a szívünk diktál. A vasárnap legyen az a nap, amikor az ember érzi, hogy nem egyszerű tartozéka egy irodának, egy üzemnek vagy testületnek. A keresztény ember pedig érezze át, hogy szabadsága birtokában hasonmása Istennek.

Erre emlékezteti a szentmise is, amelyen hogy részt vegyen, vallása és egyháza parancsolja. Ez az egyetlen szigorú követelmény, amely irányában a vasárnaphoz fűződik. *Horatczuk*, aki az embert, az életet és a világot mindig realisan és sohasem idealisztikusan szemléli, nem titkolja, hogy a szentmise-hallgatás éppen, mert parancs, nem keveseknél és nem ritkán ölti magára a „kötelességszerű látogatás” jellegét. Kötelességszerű az a látogatás, amelynek az értékeltek egyike sem tulajdonít fontosságot, de amelynek mégis meg kell történnie. Önmagában egy látogatásnak csak akkor van értelme, ha mindketten örülnek neki: a látogató is, meg az is, akit meglátogatnak. A lelki közösség, a szeretet egyik jele az ilyen találkozás. Voltaképpen minden társasági formában ennek az érületnek kellene megnyilvánulnia, ám gyakran hiányzik belőlük, s ami visszamarad, a pusztá

külsőség: hidegen, simán, kifogástalanul és üresen.

Aki katolikusnak vallja magát, attól elvárható, hogy vasárnap szentmisét hallgasson. Az illendőség is így kívánja. Vannak, akik éppen ezért nem is kerülik el a templomot. De udvariános unatkozva állnak vagy ülnek padjaiban. Időnként, hogy szellemi foglalkozásra leljenek, odafigyelnek a zenére, szemügyre veszik a nők ruháját és frizuráját, az épület díszzeit, bírálják a szónok hanglejtését; technikai érdeklődésük kiszámítják a csillárok áramfogyasztását, gazdasági érdeklődésük a perselyezés hozadékát. Bizonyos csengetyű-jelzésekre megérintik a mellüket, jobb nevelésük meg is hajolnak vagy egyenesen térdre ereszkednek, majd a szentmise végeztével orgonazúgás közben elhagyják a templomot. S amikor az évi gyónáskor a pap megkérdezi: „Eleget tett-e vasárnapi kötelességének?” — kissé méltatlankodva felelik: „Magától értetődik, ez már a véremlen van.”

Helyes, vagy helytelen? Világos, hogy helytelen, mert az ilyen szentmise-hallgatás alig valamivel több, mint a minden tartalmat nélkülöző kötelességszerű látogatás. Követ azért mégse dobjunk rá — figyelmeztet Horatczuk. Egy üres forma még mindig jobb, mint egyáltalán semmi forma. S ha történetesen már a saját esetünkben is tapasztaltuk ezt, jusson eszünkbe, hogy amíg a forma megvan, addig tartalommal is tölthető, csak tegyük meg rá a kísérletet egyre tudatosabban. Igaz, nem egyszer fordult már elő, hogy egy merő illendőségből végzett látogatás később igazi barátságot, sőt szeretetet fakasztott, üres formákat azonban pusztán a forma kedvéért gyakorolni előbb-utóbb ellenszenvet kelt, még önmagunkkal szemben is. A tartalomra való törekvést tehát soha se ejtsük el.

Vannak emberek, magányos és szegényes lelkek, akik egyenesen félnek a vasárnaptól — írja Horatczuk. S valóban, magam is ismertem ilyeneket, akik majd behaltak gyermekkorom vasárnapjainak kisvárosi sivárságába. Nem volt senkijük, egyedül üldögéltek szobájukban az ablaknál s lesték a szórványosan elhaladakat. Számukra egészen más volt a „vasárnapi hangu-

lat”, mint amilyennek mi, akkori iskolások éreztük át. S a társadalom megváltozott üteme ellenére nyilván ma is akadnak, akiket a vasárnap újból csak arra döbönt rá, hogy menyire üres az életük. Hétköznap még csak megvannak valahogy, mert ott a munka s várja őket a munkahely, a vasárnapal azonban nem tudnak mit kezdeni, mert — nem fontosak senkinek.

S ha olvasnának valamit? Bizonyosan megtehetnék — mondja Horatczuk —, de ha egy emberi lény az, akire szükségünk volna, akkor a legjobb könyv is terhes fecsegés. Kínálkozik persze mozi, színház, séta is. Ezer és ezer lehetőség. Am aki valóban magányos, annak mindez csak pótszer, amely teljes kielégülést sohasem nyújthat. A pótszereket mindig az agy gondolja ki s nem a szív, mert a szív önmagát adja és cserében csak szívet fogadhat el.

Más annak az embernek vasárnapja, aki megtalálta Istent és egészen megtalálta. Az ilyen ember nem ismeri az egyedüllétet, a magányosságot. Avagy olykor mégis? — teszi fel a kérdést Horatczuk. S mindjárt felel is rá: „Az igazság az, hogy Isten sem mindig érezhető. Akkor pedig egy emberre van szükségünk. S kérjük Istent, hogy segítsen megtalálnunk azt az embert, akit magunk is keresni tartozunk. A vasárnap megmutathatja nekünk, hogy milyen a viszonyunk Istennel, de azt is, hogy milyen a viszonyunk az emberekhez. Akiben sok a jóság és a szeretet, azt vasárnap sem felejtik el az emberek. Ha tehát senki sem érzi indíttatva magát, hogy hozzánk jöjjön vagy magával vigyen minket, akkor vizsgáljuk meg lelkiismeretünket: nem bennünk van-e a hiba?”

Minden, amit Isten teremtett, őt magát, szándékait és cselekvéseit tükrözi. Arra a szeretetre, amelyet Isten az emberi lélek iránt táplál, különösen bensősége jelképet adott elénk: a földi szeretetet. Isten úgy tekint reánk — emeli ki Horatczuk —, mint a szülő a gyermekeire, a fivér a nővérré, a férj a feleségre. Ezek a hasonlatok a bűnbecsés óta sokban elhajlottak és megromlottak, de eszmeiségük csorbítatlan maradt. Milyen gyönyörű látvány, amikor a szülők a gyermekeik barátjai, kivált ha már felnőttek azok;

amikor a szülők tapintatosan és finoman átajándékozzák gyermekeiknek a maguk érettségét és tapasztalatait. Elragadó a nagy fiú segítő készsége és gyöngédsége kis hugocskájá íránt. S mennyire szoros a családi kötelék, ha a férj és a feleség valóban eggyé tudott válni! A szeretetnek ezekben a kegyelemmel gazdag megnyilvánulásában mutatja meg Isten, hogy voltaképpen milyen viszonyt akarna közte és köztünk. Csakis rajtunk áll, hogy viszonzzuk-e ezt a tiszta szeretetet. S ha igen, akkor a vasárnap máris a hét legkedvesebb napja lesz, mert hosszasan időzhetünk nála és vele.

Fedezzük fel hát az értékét ennek a „magányosságnak”, amely a legboldogítóbb kettősség — ajánlja Horatczuk. Korántsem azt kívánja azonban ezzel, hogy a vasárnapot most már a remeteség napjává tegyük. Az egyház is a hívek közös istentiszteletét írja elő ezen a napon, s azt óhajtja, hogy a nap többi része is a közösség, az együttlét jegyében múljon el. Vasárnap egy kissé magunkra kell találnunk, s ez nemcsak magányosságban, hanem társaságban is sikerül, csak legyen a társaság igazi társaság. Mit sem ér egy mesterkelt kör, amelyben az ember csak lézeng és unatkozik, vagy egy rokon kör, amelyet a szokás parancsa hoz össze. Olyanokkal legyünk együtt, akiket szeretünk s akikkel szívélyesen tudunk elbeszélgetni.

Hogy mi köze ennek a vasárnap megszenteléséhez? Nagyon sok — alapítja meg Horatczuk. Mert nem a szeretet magasztos műve-e, ha kedélyt viszünk környezetünkbe? Végére is bizonyos aszkézist kíván ez valamenyünk részéről, mert kölcsönös tapintat és megértés, az önzés visszacsorítása és nem csekély önmegtágadás szükséges hozzá. A társasági erényeket nem olyan könnyű elsajátítani, mert hiszen ki kell tárnunk szívünket és fölébe emelkednünk önmagunknak. Alapjában csupa keresztény erény kell hozzá.

A vasárnap megszenteléséről szólva talán „egészen világiasan” hangzik mindez — jegyzi meg Horatczuk. „A szeretetteljes lelkiület megnyilatkozásai azonban bizonyára kedvesebbek Isten előtt, mint elmenni akár a vecsernyére is, ha közben mogorvák, taszítók és gyöngédtelenek vagyunk.”

*

Hogyan értelmezzük most már a vasárnapi munkaszünetre vonatkozó egyházi parancsot? *Josef Miller*, akinek cikkét, akárcsak *Horatczukét*, a nagytekintélyű *Der Grosse Entschluss* tette közzé, mielőtt a kérdés tárgyalásába fogna, maga is előrebocsátja, hogy ennek a munkaszünetnek terjedelmét és határait eléggé nehéz konkrét módon meghatározni.

Az egyházi törvénykönyv azt kívánja, hogy vasárnap és ünnepnapokon tartózkodjunk „szolgai munkáktól, bírósági tárgyalásoktól, úgyszintén nyilvános vásároktól, valamint általában minden nyilvános üzleti adás-vételről, amennyiben jogos szokások és felmentések nem állnak fenn tekintetükben.” A „szolgai munka” kifejezés, amely az ünnepek megülnését szabályozó mózesi rendelkezésből származik, jelzi már, hogy olyan munkákat kell rajta érteni, amelyeket hajdanában a szolgák és rabszolgák végeztek. Mint *Miller* rámutat, a hagyományos teológiai felfogás szerint azok a munkák tartoznak ide, amelyeket az ember testi erővel és anyagi létesítményekre irányulóan végez. Másik csoportba tartoznak a „szabadok” foglalatosságai, az olyan tevékenységek, amelyeket az ember lényegesen szellemi erővel és eszmei célokra irányulóan fejt ki, aminő például a rajzolás, festés, zenélés, és ide számítanak még a felüdülést célzó tevékenységek is, például horgászás, kerékpározás.

Nyilvánvaló azonban — hangoztatja *Miller* —, hogy a mai magasan iparosított és aprólékos munkamegoszlású korban az ilyen megkülönböztetés már nem elégséges. Bizonyos, hogy a megerőltető testi munkákat, mint a föld megművelését vagy a kézműves ipart, bele kell sorolnunk az egyház által tilalmazott kategóriába, s ugyanígy bizonyos, hogy az írást a megengedett foglalatosságok közé kell iktatnunk. De miként bíráljuk el a kifejezett irodai munkákat? Hiszen ezek jobban lekötik a szellemet, mint nem egy mezőgazdasági munka, amelynél az ember nagyon is jártathatja elméjét Istenen.

A vasárnapi munkaszünet értelméből kell tehát kiindulni — állapítja meg *Miller*. Akkor pedig azok a munkák esnek tilatom alá, amelyek természetüknél fogva alkalmasak arra, hogy lehetetlenné tegyék vagy súlyosan gátolják a liturgikus-katolikus is-

tentiszteletet, másfelől a személyes odafordulást Istenhez. S itt nemcsak magára a dolgozóra, hanem az ő környezetére és a társas közösségre is gondolnunk kell. De hogy mit tekintünk a vasárnapi nyugalom megzavarásának, illetve megakadályozásának, annak meghatározásába már erősen belefolyhatnak az adott kor és hely erkölcsi érzülete és szokásai. Bármilyen oldalról közelítjük meg a kérdést, az osztályozás helyzetek és vidékek szerint módosulni fog. A morálteológiának így mindig újból és újból ki kell dolgoznia, hogy mit tartozunk a tilmozott munkák körébe utalni.

Hogy a szóbanforgó munkát bérért végezzük-e vagy sem, mindenesetre figyelembe jön, de nem döntő kérdés — jelenti ki Miller. A gépírás önmagában nem szolgai munka. Egy tudós vagy író, aki vasárnap is dolgozik a művén, egyik papírlapot a másik után húzhatja ki az írógépeből, s mégsem állíthatnók, hogy ezzel vétene a vasárnap megszentelésének parancsa ellen. Ha azonban egy gépíró az otthonán kívül vasárnap is ugyanúgy, mint hétköznap, az irodában fizetés ellenében diktátumokat vesz fel vagy leírásokat végez, ez a tevékenység már nem úgy minősül, mint az említett tudósé vagy íróé: olyba kell azt vennünk, mint ami megzavarja a vasárnapot. Zongorázás vasárnap is megengedett művészi időtöltés, de ha egy zenetanár egész vasárnap zongoraleckét ad kezdőknek s ezzel megfosztja szomszédjait vagy a ház lakóit a vasárnapi pihenéstől, akkor emiatt, vagyis e külső mozzanat miatt már nyilván vét az egyházi parancs ellen.

Az egyes munkafélék tilalmának magyarázásában — írja Miller — mindig óvakodnunk kell a farizeus-módon szűkre vont kazuisztikától is, de attól a „nagyvonalúságtól” is, amely a „szolgai” jelzót túlságosan szószerint fogja fel s utána már minden más tevékenységet egészen általánosan megengedettnek nyilvánít. S a parancs elleni vétség súlyosságának megítélésénél nemcsak a munka időtartamát kell latolgatnunk — hogy vajon tovább tartott-e két óránál —, hanem azt a körülményt is, hogy a munka nem zavart-e meg másokat vasárnapi pihenésükben és nem okozott-e nagyobb megbotránkozást.

Miként a vasárnapi szentmisén való részvételnél, itt is vannak okok, ame-

lyek felmentenek a munkaszünet parancsa alól. Így mindjárt magának az istentiszteletnek követelményei, például a sekrestyés tekintetében. Segítségnyújtás magunk és mások szükségében: betegek ápolása, munkák, amelyek nagy kár nélkül nem lehet abbahagyni vagy elhalasztani, házimunkák, állatok gondozása, mezőgazdasági munkák, ha az időjárás miatt elemi csapás fenyeget, veszedelmek elhárítása — mindezek megengedettek. Megvannak engedve azok a könnyebb munkák is, amelyek a kétségtelen hasznosság mellett a dolgozó felüdülését is szolgálják, például a konyhakert művelése. Végül pedig azt se feledjük, hogy az egyházi hatóság, közvetlenebbül a plebános, konkrét esetekben külön is adhat felmentést a munkaszünetre vonatkozó egyházi előírás alól.

*

A legújabb morálteológiai mű, amely rendelkezésemre áll, *Bernhard Häring* könyve, amely „Krisztus törvénye” címmel 1957-ben jelent meg immár negyedik kiadásában. Häring szisztematikusan taglalja „a kultikus pihenő isteni és egyházi parancsát”, a dolog természete magyarazza azonban — miként arra már *Miller* fejtegetéseiből is következtethetünk —, hogy ő sem adhat olyan utasításokat, amelyeket a mai életben felmerülhet minden egyes esetre automatikusan alkalmazhatnánk.

Egészen általános elv: ha az állami rendelkezések nem egyeznek meg az egyházi előírásokkal, akkor az érdekelt hívők aggálytalanul eleget tehetnek az állami rendelkezéseknek. Ha ugyanis erkölcsi lehetetlenség az, hogy kivonjuk magunkat az állam által megkívánt munkák végzése alól, akkor az állami rendelkezések érvényben léte felment az egyházi előírások megtartásának kötelessége alól. Egyébként is áll, hogy az alárendeltel mindenkor elvégezhetik az illetékes többségtől parancsolt munkát, hiszen a parancs teljesítését nem tagadhatnák meg anélkül, hogy súlyos kárt ne okozzanak maguknak. S azt is hozzátehetjük ehhez, hogy az industrializmus jelen korában az állam által vasárnap is megkívánt munkák kivétel nélkül olyan folyamatos munkák, amelyek a közösség károsítása nélkül félbe nem szakíthatók. Csak példaként

emeljük ki a közlekedést, kohókat, energiatermelést, üzemi karbantartást, egészségügyi szolgálatot, vendéglátó és szórakoztató ipart. Ezek munkájára és sok egyéb munkára is vonatkozathatjuk azt, amit Häring hangsúlyosan aláhúz: „A ‚szolgai munka‘ egyházi tilalmának értelmezésében tartózkodni kell mindenféle rigorzmustól, meghallgatva az Úr szavát: ‚A szombat van az ember kedvéért, nem az ember a szombat kedvéért.‘”

Az egyházi előírások miként való értelmezése és követése tehát csak abban a körben és azokon a területeken támaszt kérdéseket, ahol nincsenek hatályos állami és más hivatalos rendelkezések. Az ebben a körben és ezeken a területeken adódható testi munkákról írva Häring magától értetődően megengedettnek mondja: 1. a valóban szükséges háztartási és istálló-munkákat „minden további nélkül”, 2. a súlyos kárral fenyegető veszély elhárítására irányuló munkákat, 3. a szükségben levők megsegítésével kapcsolatos munkákat. Mindezt már régebben is így tanultuk, s gondolom, főösleges bővebb magyarázatokba bocsátkoznunk. Így csak a bevezetőben említett levél konkrét kérdéseire térek ki, amelyek már alighanem másoknál is felmerültek.

Ha a család megélhetése kívánja, hogy a családfő vagy a család egyes tagjai vasárnap is dolgozzanak, akár otthon, akár házon kívül, külön felmentés nélkül is megtehetik. Aki hétköznap nem jut hozzá, bár szüksége mutatkozik, vasárnap is moshat, varrhat, foltozhat. Művelheti konyhakertjét is — mint már Miller is megállapította. Häring csak ezt a megszorítást fűzi hozzá: „már amennyiben nem

okoz vele megbotránkozást”. Azt persze fel sem tételezhetjük, hogy az olyasféle kerti munkákon, mint a fák nyesése, növények kötözése, virágok öntözése, gyomok szedegetése — bárki joggal megbotránkozhatnék. Häring a rendszeres vasárnapi kaszálással vagy trágyázással példázza azt, amit bajosan minősíthetnénk „ésszerű szokásnak”. Ami a kötést és horgolást illeti, Häring helyteleníti annak firtatását, hogy pénzkeresésből vagy szórakozásból történik-e. „Az emberek — úgymond — az ilyen éleselmjű megkülönböztetések értelmét aligha értik meg.”

Mindezekre és a hasonló esetekre nézve Häring egy általános elvet és két alapvető tételt szögez le. Az általános elv az, hogy mindenkor az egyházi parancs végső értelmét kell szem előtt tartanunk; döntő itt a vasárnapi pihenés célzatának helyes felfogása és az ennek megfelelő érzület. Az egyik alapvető tétel azután, hogy a pozitív parancs magyarázásában az egyház tudomásul veszi a helyi szokást és az ottaniak jóérzését. A másik alapvető tétel a szükségesetekre vonatkozik. Ezeknél — úgymond — „rá kell bízni a nagykorú keresztényekre, hogy maguk hozzák meg döntéseiket, mert hiszen a saját életkörüik szükségességeit világosabban látják, mint bárki a kívülállók közül”.

Végül pedig Häring is figyelmeztet: ha bármi kétségünk merülne fel abban a tekintetben, hogy elégséges okaink vannak-e bizonyos munkák végzésére, kérjünk felmentést az egyházi hatóságtól, mert „a helyi főpásztorok és a plebánosok egyes személyeket épp úgy, mint egész családokat felmenthetnek a pozitív vasárnapi parancs alól”.